

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport
Pázmány East Asia Club, Hungary (PEACH)**

PEACH MŰHELYTANULMÁNYOK 14.

Sárközi Ildikó Gyöngyvér

*Templom templomnak árnyéka I.
A Taiping templom „felfedezésének” története*

**Budapest
2017**

ÖSSZEFOGLALÓ

Templom templomnak árnyéka I. A Taiping templom „felfedezésének” története

Az 1949-ben hatalomra jutó Kínai Kommunista Párt monumentális horderejű lépésre szánta el magát: a Kína határain belül élő etnikumok számbavételére és nemzeti kisebbségekké formálására. Mindez egyetlen célt szolgált: egy új, egyesített soknemzetiségű állam kiépítését, amelynek megszilárdítása a nemzeti kisebbségek kínainemzeti egységbe való olvasztásától függött. E folyamathoz a kulcsot egyértelműen a nemzet történelmének, azon belül is a formálódó nemzeti kisebbségek rövid történetének megírása jelentette. Ez az 1950-es években meghirdetett országos ívűprogram tette lehetővé azt, hogy a hivatalosan is a nemzeti kisebbségek között számon tartott sibék 1764-ben egymástól elszakított két nagy csoportja ismét felvehesse egymással a kapcsolatot. A sibe történelem (re)konstruálása egy olyan templom történetének a feltárásán és e templom kertjében őrzött sztélé szövegének értelmezésén keresztül folyt, amelyben a sibe tudáselit formálódó csoportja a sibe etnikus öntudat régmúltban való meglétének bizonyosságát látta. Ez az 1707-ben épített templom az írott történeti forrásokban Taiping templom néven került feljegyzésre. A shenyangi sibék között azonban bizonyíthatóan már az 1900-as évek elején élt az abba vetett hit, hogy a Taiping templom a Sibe Ősök Temploma is egyben. A tanulmány első fejezetének középpontjában a Taiping templom „felfedezésének” történetét tárgyalom. Így vélem megragadhatóvá tenni azt a folyamatot, ahogyan a Sibe Ősök Templomának létébe vetetthit lassanként felülírta a Taiping templomról szóló történeti forrásmunkákat. Mintha csak az egyik templom a másik árnyékából formálódott volna.

ABSTRACT

The Temple that is a Shadow to a Temple I. The “Discovery” of the Taiping Temple

Acceding to power in 1949, the Chinese Communist Party embarked on the monumental initiative of taking a census of ethnic groups living within the borders of China and categorising them into national minorities. The single aim of this endeavour was to build up a new, unified, multinational state, which was only possible to be consolidated through the incorporation of national minorities into the national unity of China. Writing the history of the nation and as part of it the concise histories of national minorities in the process of taking shape offered a key to the extension of shaping identity. This nationwide programme that was initiated across China in the 1950s allowed the two

large Sibe groups, separated in 1764, to re-establish contacts. The process of (re)construction Sibe's concise history involved the exploration of the history of a temple and the understanding of the inscription on a stele kept in the courtyard of the temple, which offered evidence for the Sibe knowledge elite, just being in the formation, for the existence of Sibe ethnic identity in the long-gone past. The temple, built in 1707, is referred to as the Taiping Temple in written records. However, there is evidence from the early 1900s that the Sibe in Shenyang held the belief that the Taiping Temple was the same as the Sibe Ancestral Temple. In the first part of the article I discuss the "discovery" of the Taiping Temple to answer the question: how the belief in the existence of the Sibe Ancestral Temple gradually overrode historical sources about the Taiping Temple. As if a temple had seized the shadow of another temple in order to take shape.

SÁRKÖZI ILDIKÓ GYÖNGYVÉR

TEMPLOM TEMPLOMNAK ÁRNYÉKA I. A TAIPING TEMPLOM „FELFEDEZÉSÉNEK” TÖRTÉNETE¹

I. BEVEZETÉS

Az idő tájt, amikor mind több idegen hatalom igyekezett minél nagyobb területet birtokba venni az ázsiai kontinens keleti végein, Kína már nem volt ura saját sorsának. Határain belül a természeti csapások addig soha nem látott méreteket öltöttek. A szárazság, az éhínség, az áradások és a nyomukban járó járványok emberek millióinak az életét követelték meg, és ha ez nem lett volna elég: Kína utolsó császári dinasztiájának politikai, gazdasági és társadalmi rendszere egyaránt az összeomlás jeleit mutatta.

A 20. századba lépve Kínának számtalan sorsfordító változással kellett szembenéznie. E folyamat menetét a kor legmeghatározóbb ideológiája, a nacionalizmus vezérelte, amelynek képviselői a régi rendszer eltűnését sürgették. Céljuk az volt, hogy egy „elképzelt közösség”² megteremtésével megpróbálják életre hívni a hön áhított kínai nemzeti egységet, amellyel kapcsolatosan mérvadóvá a *hanok* több évezredesnek kikiáltott kultúráját tették meg. Ettől a célkitűzéstől az 1949-ben hatalomra jutó Kínai Kommunista Párt sem tért el, és a Kínai Népköztársaság kikiáltása csupán az első lépés volt a kínai nemzeti egység megteremtéséhez vezető „szocialista úton”. Azon az úton, amelynek „építőkövei” Kína nemzeti kisebbségei lettek.

A nemzeti kisebbségek megformálása az 1950-es években kezdődött meg – párhuzamosan a Kínai Népköztársaság első hivatalos népszámlálásának levezénylésével (1953-1954) –, az ún. *etnikus klasszifikációs program* keretében.³ A kínai nemzeti egység megteremtésének folyamatából, a közösségteremtő erővel bíró történelmi múlt

¹ A tanulmány a szerző doktori értekezésén (SÁRKÖZI 2016) alapul. A szerző kulturális antropológiai terepmunkáit a Campus Hungary Program támogatta; a pályázati azonosító száma: B2 / 1F / 5957.

² ANDERSON 1983.

³ Az etnikus klasszifikációs program három nagy szakaszban zajlott: az első szakaszban, 1950-1954 között 38, amásodik szakaszban, 1954-1965 között pedig újabb 16 nemzeti kisebbség lett felvéve hivatalosan a *minzok* közé (WU 2006: 47-48). Az utolsóként elismert nemzeti kisebbség regisztrációjára a kategorizációs munka harmadik szakaszában, 1978-1987 között, egészen pontosan 1979-ben, közel 30 évvel a kezdeti lépések után került sor (GLADNEY 1988: 109).

(re)konstruálása révén, e nemzeti kisebbségek is kivették részüket. A nemzeti történelem megrajzolása ugyanis már az 1950-es évek második felétől kezdve része volt a Kínai Kommunista Párt etnopolitikájának; a nemzeti történelem pedig a nemzeti kisebbségek történelmének megírásával, eredetük feltárásával és leszármazásuk megrajzolásával, mozaikszerűen (re)konstruálódott.

A hivatalosan számon tartott 55 nemzeti kisebbségen belül az általam kutatott sibék a viszonylag kevés lélekszámú nemzeti kisebbségek közé tartoznak: Kína határain belül ma alig valamivel több mint 190 000 fő sibe él. Társadalomszervezetük hagyományosnak tekinthető, funkcionális alapegysége az 5-6 nemzedéket felölelő patriágazat, a *mukūn*. Ezek az azonos névvel megnevezett, exogám, szolidáris, rituális csoportok, amelynek tagjai közös őstől származtatják magukat, nagyobb egységekbe, nemzetségekbe – az ún. *halákba* – tagolódnak. E vérségi kötelékekre 1764-ben egy császári rendelet mért súlyos csapást, amikor is mintegy 1000 sibe katonát hozzátartozóikkal együtt a Mandzsu Birodalom északnyugati vidékére telepítettek. Ez a történet a „nagy nyugatra telepítés” néven vált ismertté Kínában.

A sibék akkor, a rendeletnek engedelmeskedve, két nagy csoportra szakadtak. Döntő többségük azóta is az északeleti tartományokban – Heilongjiang (7608 fő), Jilin (3113 fő) és Liaoning (132 431 fő) tartományokban – él elszórtan, de onnan közel 5000 kilométer távolságra, a Kína nyugati részén fekvő Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül ugyancsak nagyobb lélekszámú közösségeik találhatóak (34 399 fő). Nyelvüket, az altaji nyelvcsalád mandzsu-tunguz nyelveinek déli csoportjához sorolt mandzsu/sibe nyelvet és írásrendszert valamint szokásaik jelentős részét mára csak az ide áttelepített sibék őrizték meg.

Nemzeti kisebbséggé nyilvánításuk után (1954) a sibék egymástól elszakított két nagy csoportjának *lokális elitjei* is csatlakoztak ahhoz az országos ívű programhoz, amely a nemzeti kisebbségek történelmének megírásán keresztül a nemzet történelmének megírására irányult. Csakhogy a sibék esetében – paradox módon – a sibe történelem folyamatos (re)konstrukciója egy olyan Janus-arcú jelenség kibontakozásával járt együtt, amely csupán *részben*, vagy inkább *látszólag* szolgálta a Kínai Kommunista Párt által propagált ún. „intézményesített kisebbségi identitás”⁴ megformálását. Valójában a sibe

⁴ MULLANEY 2011: 124. A Siu-woo Cheungtól idézettek eredeti közlése (a szerzőre hivatkozva): Siu-woo Cheung 1996: Representation and Negotiation of Ge Identities in Southeast Guizhou. In Brown, Melissa J. (szerk.): *Negotiating Ethnicities in China and Taiwan*. Berkeley, Institute of Asian Studies, University of California.

tudáselit tevékenysége a sibe nemzeti identitástudat olyan értelmezését hívta életre, amelynek tekintetében a legfőbb identitásformáló erő mindmáig az ősökről őrzött tudás maradt. Ez az a folyamat, amelynek jellemzőit tanulmányomban – a Sibe Ősök Templomának rövid történetének bemutatásán keresztül – az 1950-es évektől egészen napjainkig követem nyomon.

II. KÉRDÉSEK A SIBE ŐSÖK TEMPLOMÁRÓL

Egy történet szerint valamikor régen, a Qing-dinasztiabeli Huang Taiji uralkodásának idején, élt egy sibe katona, aki csatáról csatára tanúbizonyságát tette bátorságának. Ám, amikor elérkezett a katonák előléptetésének ideje, őt magát kirekesztették a jutalmazottak közül; felháborodásában otthagyta hát posztját és hazatért, ahol a történetek lassanként felemésztették az életét. Halála után a fia, visszautasítva a császári udvar utólagosan felkínált jutalmát, a birodalom fővárosának Falun templomába vonult, és letette szerzetesi fogadalmát. Majd felhívást intézett az ott élő sibékhez, hogy pénzt gyűjtve építsék fel a Sibe Ősök Templomát, és nevezzék el azt Taiping templomnak.

Ez a történet, hivatkozások és magyarázatok nélkül, *A kínai sibe emberek* című könyvben látott napvilágot.⁵ Abban a kétkötetes munkában, amely summáját adja a sibék történelméről és kultúrájáról írt valamennyi, az önképüket mindmáig meghatározó munkának, illetve az etnikus nacionalista törekvésekben fontos szerepet játszó sibék visszaemlékezéseinek. Ezeknek a visszaemlékezéseknek, és a visszaemlékezések során megidézett történeteknek legfőbb jellemzőjük, hogy bennük múlt és jelen elválaszthatatlanul összefonódik. Mint a fenti történetben is, amely egy templom felépítését meséli el, anélkül, hogy tudnánk: mi belőle a „valóság” és mi az, amit e „valósághoz” az utókor fűzött hozzá. Hiszen – hivatkozás hiányában – még azt sem tudjuk, hogy az a forrás, amely alapján e történetet felidéztek, mikor íródott – ha beszélhetünk egyáltalán írott forrásról. Mint ahogyan azt sem lehet tudni, hogy az adott forrás *milyen* néven nevezte meg valójában a templomot: Sibe Ősök Templomaként, Taiping templomként, netán mind a kettőn?

⁵ NA – HAN 2010: 105–106.

Csupán annyi bizonyos, hogy e történet Mukden városába vezeti vissza olvasóját;⁶ azokba az időkbe, amikor Mukdenben, a Mandzsu Birodalom egykori és első fővárosában, ⁷ sorjában épültek fel a birodalom hatalmát jelképező tibeti/mongol buddhista templomok. A mandzsu császárok számára tudniillik a tibeti/mongol buddhizmus patronálása hatalmuk legitimálásának eszköze volt: kulcs ahhoz, hogy hatalmukat kiterjesszék és elfogadtassák mind Belső-Ázsia, mind a birodalmuk északkeleti területein élő népek fölött.

A fenti történetben is megjelenő Huang Taiji császár legjelentősebb lépése a tibeti/mongol buddhizmus felé a Mahākāla-kultusz ⁸ adoptálása volt, ⁹ és valóban: az egykori Mukdenben elsőként felépített templomot, a Shisheng templomot is Mahākālának szentelték.¹⁰ Ez a templom, kiegészülve a Changning templommal¹¹ és az egykori főváros négy égtájhoz rendelt templomaival – a keleti Yongguang, a déli Guangci, a nyugati Yanshou és a történetben is feltüntetett északi Falun templomokkal¹² – együtt alkotja a mai Shenyang város hat nagy, császári rendeletre épített templomát.¹³

A Taiping templom – amelyről a fenti történet is szól – közvetlenül a Shisheng templom nyugati szomszédságában épült fel, Taifin Necin Juktehen néven, amelynek jelentése: a Hatalmas Egyenlőség Templom. A templom nevének kínai nyelvű megfelelője az eredeti mandzsu név tükörfordításának felel meg. Ma az előtte elterülő, emeletes házaktól övezett téren félkör alakba rendezve sorakozik a sárkánytrónon helyet foglaló tizenkét mandzsu császár szobra. 2010-ben, amikor először ott jártam, nem volt nehéz fellelnem a templomot. A bejárati kapu fölött, fekete táblára aranszínnel vésett, kínai írásjegyek már messziről hirdették: ez a Sibe Ősök Temploma.

A kapu egy-egy oldalára állított emléktáblákon is ez a név szerepelt. Az egyiket Shenyang Város Népi Kormányja állította annak tiszteletére, hogy Liaoning Tartomány Népi Kormányja 2003. március 20-án a „Sibe Nemzetiség Őseinek Templomát” felvette a

⁶ A mai Shenyang várost 1634-től nevezték hivatalosan Shengjingnek, mandzsu nevén Mukdennek.

⁷ A mandzsu birodalmuk fővárosának 1644-ben Pekinget tették meg.

⁸ A tibeti buddhizmuson belül Mahākāla a buddhista Tan védelmezője, a haragvó istenségek egyike.

⁹ RAWSKI 1998: 251–252.

¹⁰ A Mahākālának szentelt templom 1638-ra épült fel (RAWSKI 1998: 252).

¹¹ A Changning templom felépítésének éve: 1656 (SHENYANGSHI RENMIN ZHENGFU DIFANG ZHI BANGONGSHI (szerk.) 2010: 501).

¹² A Yongguang, a Guangci, a Yanshou és a Falun templomok 1645-re épültek fel (SHENYANGSHI RENMINZHENGFU DIFANG ZHI BANGONGSHI (szerk.) 2010: 501).

¹³ Arra vonatkozóan, hogy léteztek nem császári rendeletre épülő tibeti/mongol buddhista templomok is, Aleksei M. Pozdnyev mongol lámaista templomokról írt tanulmánya alapján lehet teljesebb képet kapni. A mongol lámaista templomok fajtáinak felsorolását lásd: POZDNEYEV 1978: 28.

tartományi szintű kulturális örökségvédelmi listára. A másikat Liaoning Tartomány Népi Kormányja állította annak tiszteletére, hogy a Kínai Népköztársaság Államtanácsa 2006. május 25-én a „Sibe Nemzetiség Őseinek Templomát” országos szintű, kiemelt fontosságú kulturális örökségvédelmi műemlékké nyilvánította.

Mikor közelebb léptem, hogy szemügyre vegyem a bejárat fölé függesztett táblát, annak bal oldali szélén két, kisebb írásjegyekkel vésett sort fedeztem fel. Az egyik a *Jiashen nian* 甲申年, vagyis a 2004-es dátumot jelölte, ami feltehetően a tábla felállításának idejét örökítette meg. A másik sorban a sibék nemzeti ünnepének, a „nyugatra telepítés ünnepének” dátuma (és egyben egyik névváltozata), az *április hó 18. napja* volt olvasható. Arról azonban, hogy ez utóbbi időpontnak a táblára való feljegyzése bír-e bármiféle jelentőséggel, akkor, kutatóútam elején, még nem gondolkodtam el. Sokkal inkább az érdekelt, hogy mit találok a kapu mögött, odabent.

A templom azonban építés alatt állt. Az ott dolgozó munkások megengedték ugyan, hogy szétnézzek, de nem sok mindent láthattam. A két nagyobb területre osztott templomkerten belül mindenütt talicskák és vödörök heverték a kőre szórt homokhalmok között. A templom csarnokait is zárva találtam, és szemlélődésem során mindössze két dolgot tartottam figyelemre méltónak: a templomkert jobb oldali felében húzódó, középső csarnok előtt felállított, mandzsu és kínai nyelvű sztéléket, valamint a főkapu bejáratával szemközt, a templomkert bal oldali felének leghátsó részében álló csarnokot.

Itt ugyanis, a csarnok ajtaján belesve egy oltárt véltem felfedezni odabent. A csarnok hátsó falánál hosszú asztal állt, rajta gyertyákkal és füstölőkkel, áldozati ételekkel és italokkal. Az asztról sárga színű selyemlepel hullott alá, sarkait egy-egy üveg pálinkával rögzítették az asztal felületéhez. Messziről nem tudtam pontosan kivenni, hogy mi áll rajta, annyit azonban sikerült kibetűznöm, hogy a selyemlepel a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásból idelátogató sibék áldozati felajánlásának része. Az asztal előtt hímzett cipők sorakoztak,¹⁴ mögötte egy nagy, sztélékhez hasonlatos fekete tábla állt. A táblán jól kiolvasható mandzsu-kínai nyelvű felirat futott, amelynek jelentése:

A sibe ősök szellem-helye

¹⁴ Csak későbbi kutatásaim során tudtam meg, hogy a selyemlepel és a hímzett cipők a 2009-ben idelátogatóxinjangi küldöttség felajánlásai voltak.

A tábla fölött, a falra függesztve, láttam még egy képet is, ami egy különös, szárnyas egyszarvút ábrázolt. Ennek szimbólumértékű jelentőségéről akkor még szintén nem volt tudomásom. Csupán annyit értettem, hogy – a csarnokban felállított tábla tanúsága szerint – a sibék őseinek állított oltárt szemlélem a Sibe Ősök Templomában.

Később, kutatásaim előrehaladtával azonban mindaz, amit első ottjártamkor láttam, megkérdőjeleződni látszódott. Minél jobban elmerültem ugyanis kutatásaimban, annál több értelmezésre leltem a tekintetben, hogy a templom *miként*, pontosabban fogalmazva *milyen név alatt* épülhetett fel. E tekintetben a fentebb közölt történet sem jelentett többet, mint lehetőséget egy újabb értelmezésre.

Mindez a halott ősök kultikus tiszteletére, azon belül is az ősöknek bemutatott áldozat módozatainak vizsgálatára irányította figyelmemet.¹⁵ Az ősöknek bemutatott áldozás különböző formáit ugyanis a Mandzsu Birodalom császárai, és velük együtt mindazon népek (is) gyakorolták, amelyek a nyolczászlós hadseregen belül szolgálták a mandzsu császárok hatalmát. Anélkül, hogy itt és most az áldozás módjait részletesen ismertetni kívánnám,¹⁶ annyit tartok fontosnak kiemelni: ősök templomát eredetileg csakis patrilineáris leszármazási csoportok emelhetek a célból, hogy elhelyezzék benne őseik lélek-tábláit. Éppen ezért a kérdés, hogy a sibék esetében *hogyan* értelmezhető és legfőképp *miként* legitimálható *egy egész nép közös őseinek szentelt* „ősök temploma”, amely ráadásul – a történelmi forrásanyagok tanúsága szerint – eredetileg tibeti/mongol buddhista templomként épült fel, mintegy magától adódik.

Ez egyben az a kérdés, amely az idő előrehaladtával mind nagyobb hangsúlyt kapott a sibe etnikus nacionalizmus folyamatán belül is, mígnem a Nagy Proletár Kulturális Forradalom után megválaszolása mindennél fontosabb lett a sibe tudáselit számára. E miatt, az ő – templomra vonatkozó – kérdésfeltevéseik és az azokra adott válaszok mentén érdemes haladnom nekem is, hogy bemutassam: a templom történetének (re)konstruálása *milyen* szerepet töltött be a sibe etnikus nacionalista törekvések érvényre juttatásában. Ezzel összefüggésben szemügyre veszem a felettebb törékeny alapokon nyugvó múltból való emlékezet „életre hívásának” folyamatát, ami a sibék (re)konstruált történelmének sajátos értelmezése alapján formálta társadalmi identitástudatukat.

¹⁵ Lásd pl. FEUERWERKER 1976, KEIGHTLEY 1999, P. SZABÓ 2003.

¹⁶ A Qing-császárok és családtagjaik ősöknek bemutatott áldozatának magánjellegű és nyilvános gyakorlatáról részletes összefoglalást ad pl. RAWSKI 1998: 285–294. Az ősöknek bemutatott áldozat nép között élő gyakorlatáról, az áldozatbemutatás mandzsu és *han* kínaiak között meglévő különbségeiről lásd pl. YAN 1996: 33.

III. A TEMPLOM SZTÉLÉJE, AVAGY A KŐBE VÉSETT MÚLT ÉLETRE KELTÉSE

A Kínai Népköztársaság felállítását követő évben, a kínai nemzeti egység megteremtésének céljából, 1950-ben készült el a „nemzetiségi káderek kinevelésének megvalósíthatóságáról szóló tervezet”. Ennek keretében kezdődött meg a sibe nemzetiségű káderek kitanítása is.¹⁷ A Kínai Kommunista Párt hat év múlva, 1956-ban, az etnikus klasszifikációs programmal szoros összefüggésben hirdette meg a „nemzetiségek társadalmának és történetének országos szintű adatgyűjtési munkáját”, amely – részét képezve a központi nemzetiségi munkára irányuló programnak¹⁸ – elsődlegesen a nemzetiségi autonóm területeken élő nemzeti kisebbségek életkörülményeinek feltárását célozta meg.

Újabb két év múlva, 1958-ban, a fenti kutatómunka első eredményeire alapozva vette kezdetét a „nemzeti kisebbségek rövid történetének és krónikájának összeállítását célzó országos szintű munka”. Az adott munkafolyamaton belül, a Kínai Kommunista Párt által kiválasztott nemzetiségi kutatók három könyvsorozat megszerkesztését kapták feladatul:

- (1) *A kínai nemzeti kisebbségek rövid történetét,*
- (2) *A kínai nemzeti kisebbségek nyelvének krónikáját*¹⁹ és
- (3) *A kínai nemzeti kisebbségek helyi jellegzetességeit áttekintő könyvsorozatok összeállítását.*²⁰

¹⁷ BAN 2010: 107.

¹⁸ JI 2004: 1.

¹⁹ A nemzeti kisebbségek által használt írásrendszerek létrehozására és/vagy megreformálására, továbbá a nemzeti kisebbségek beszélt nyelvének vizsgálatára irányuló program 1950-ben vette kezdetét, szoros összefüggésben a Kínai Kommunista Párt azon ígéretével, hogy az új, egységesített soknemzetiségű államon belül minden nem-*han*etnikumnak joga van saját nyelvének és kultúrájának megőrzésére. Ez a rá következő évben, 1951-ben, a nemzetiségi nyelvi káderek képzésének programjával bővült. Ezek a törekvések 1955-56-ban, a nemzetiségek társadalomtörténetének országos szintű adatgyűjtési munkájának keretében új lendületet kaptak, annál is inkább, mert az etnikus klasszifikációs programon belül a nem-*han* etnikumok kategorizálása elsődlegesen a nyelvészeti kutatásokon alapult. A fent kiemelt, a nemzeti kisebbségek nyelvének vizsgálatát célzó könyvsorozat az akkor született kutatási eredményeket fűzte egybe.

²⁰ „XIBOZU JIANSHI” BIANXIE ZU – „XIBOZU JIANSHI” XIUDINGBEN BIANXIE ZU 2008: Előszó 1–2.

A fenti célkitűzések hozták meg annak a lehetőségét is, hogy az egymástól elszakított sibék közel kétszáz év után, a „nagy nyugatra telepítés” eseménye óta először, ismét felvegyék egymással a kapcsolatot. Legalábbis ez derül ki *A kínai sibe emberek* című könyvben közölt tanulmányokból és memoárokból, amelyek betekintést engednek a korszak történelmébe. Az itt közölt, az értelmiségi- és politikai elit által írt visszaemlékezések valóságos mementói a sibe etnikus nacionalizmus kezdeti lépéseinek, amelyek egészen a Taiping templom „felfedezéséig” vezetnek vissza – sőt, egy kicsit azon túlra is.

III.1. A TEMPLOM „FELFEDEZÉSE” ÉS A SIBE TUDÁSELIT KAPCSOLATRENDSZERÉNEK KIÉPÍTÉSE

A fent említett visszaemlékezések feljegyzésére a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követő években került sor először, majd az azt követő évtizedekben mind többet vetettek papírra belőlük.²¹ Legfőbb jellemzőjük, mint minden, a történeti múltra vonatkozatható, de a múltat a jelen távlatából felelevenítő narratívának, hogy „szétválaszthatatlanul egybefonódik bennük a múlt ténybeli valósága és az utótörténet mába torkolló folyamatának mentális hatása”.²² Mégis, csak ezeken a visszaemlékezéseken keresztül alkotható kép azokról a kérdésekről, amelyek az 1950-es években megformálódó sibe tudáselit a leginkább foglalkoztatták, és amelyek alapján etnikus nacionalista törekvéseiket kibontakoztatták.

A feljegyzések közül mindenekelőtt egy Heye'er Lili nevű mérnökember és egykori gyárvezető memoárjait kell említenem. A tőle idézett, több, különböző kiadványban megjelentetett visszaemlékezéseket márcsak azért sem könnyű feladat nyomon követni, mert neve több formában is megőrződött. Heye'er Lili neve eredetileg ugyanis He Xilin volt, de ő ezt a nevet a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idején Lilire változtatta. Az 1980-as években közzétett feljegyzésekben ezen a néven szerepel,²³ ám a *He* családnév feltüntetése nélkül. A későbbi publikációkban azonban már nemcsak, hogy visszavette a *He* vezetéknevet, hanem egyenesen annak eredeti, mandzsu/sibe nyelvű, kínai hangalaki

²¹ A visszaemlékezések egy része több kiadást is megélt; a későbbiekben azok közlésekor, ahol azt szükségesnek vélem, az egyes kiadások között fellelhető tartalmi különbségeket is jelzem.

²² A múlt konstruálásának folyamatát jelölő „framework story” kifejezés is arra utal, hogy az emlékezés nem egyszerűen a múlt valóságának újraalkotása felelevenítés révén, hanem egyben az emlékezés jelenének objektív és szubjektív állapotaitól függő mentális aktus is (GYÁNI 2007: 140–141).

²³ Lásd pl. SHENYANGSHI MINWEI MINZU ZHI BIANZUAN BANGONGSHI (szerk.) 1988: 322.

átírással feltüntetett formáját, a Heye'ert használta ²⁴ – sok más sibe értelmiséggel egyetemben, akik a sibe etnikus nacionalizmus kiteljesedésével párhuzamosan visszavették eredeti, mandzsu/sibe nevüket.

Heye'er Lili a munkám szempontjából legfontosabb visszaemlékezései egészen az 1930-as évek elejéig nyúlnak vissza; azokba az időkbe, amikor Heye'er Lili édesapja a japán megszállás miatt hazatért szülőföldjére, és hozzákezdett nemzetsége családfájának rekonstruálásához. Ez a megjegyzés már önmagában is sokat mond, hiszen arról tanúskodik, hogy az utolsó császári dinasztia bukását követő zűrzavaros időkben a mandzsúriai sibék *hogyan, milyen módon* keresték identitásuk megrajzolásának lehetőségeit, és hogy az énkép megőrzésében a családfáknak valóban fontos szerep jutott. Mivel azonban a Heye'er nemzetség történetét és a nemzetségi tagok leszármazási rendjét magába foglaló iratok az 1900-as évek elején, a boxerlázadás idején megsemmisültek, Heye'er Lili édesapjának nem volt más választása, mint hogy a családfát újraírja. Ehhez, újabb és újabb adatokhoz való hozzájutás reményében, sorjában kereste fel a nemzetségén belüli öregebbeket. Kutatásai során jutott el a Taiping templomhoz is.²⁵

Akkortájt, Heye'er Lili visszaemlékezései szerint, a Taiping templom – ahogyan a róla szóló, fentebb közölt történetben is láttuk – igen szoros kapcsolatot ápolt az északi Falun templommal, ahol az ott szolgáló lámák egyike maga is Heye'er Lili nemzetségéhez tartozott. ²⁶ Ez a láma volt az, aki az akkor mandzsu nyelven már nem tudó édesapa számára egy, a Taiping templomban látott mandzsu nyelvű sztélét – amelynek a tükörfordítását tartalmazó, kínai nyelvű párja már nem volt fellelhető – átfordított kínai nyelvre, és akinek segítségével így elkészülhetett az újraírt családfa „előszava”. Ez utóbbiban a nemzetség történetét a mandzsu nyelvű sztélé feljegyzései alapján (re)konstruálták. És bár ez a családfa is odaveszett a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idején, Heye'er Lili – édesapja kutatásainak köszönhetően – soha nem felejtette el a Taiping templomban fellelt sztélé alapján újraírt nemzetségi történetet, és annak emlékét, hogy Shenyang városban van az ősök temploma, a Taiping templom.²⁷

E történettel kapcsolatban több kérdés is felmerül: vajon akkor, amikor Heye'er Lili édesapja a Taiping templomban járt, már nem szolgált ott egyetlen láma sem, aki

²⁴ Lásd pl. NA – HAN 2010: 11.

²⁵ NA – HAN 2010: 11.

²⁶ A láma teljes nevét nem jegyezték fel, csak annyit lehet tudni, hogy maga is a *He* családnevet viselte.

²⁷ NA – HAN 2010: 11.

segíthetett volna a sztélé átfordításában? Ezért kellett egy másik templom lámájához segítségül fordulni? Milyen jellegű volt továbbá az a kapcsolat, amely a Taiping templomot a Falun templommal egymáshoz fűzte? És az édesapa idején hogyan nevezhették a templomot: Taiping templomnak vagy Sibe Ősök Templomának – netán a két név csupán az etnikus nacionalista törekvések következményeként, Heye'er Lili emlékezetében forrt egybe?

Ez csupán néhány kérdés, amit a fenti történet 2010-es közlése felvet és megválaszolatlanul hagy. A kérdések száma pedig csak tovább nő, ha a feljegyzést összevetjük annak egy korábbi, 1988-as változatával. Ez utóbbi szerint ugyanis, mikor 1956 *tájékan*²⁸ Xinjiangból sibe nemzetiségű diákok érkeztek az egykori Shenyangi Közlekedési Iskolába tanulni, akkor Heye'er Lili – emlékeztén felmenőire azon kívánságára, hogy a templom sztélét átfordítsák kínai nyelvre – megkérte ezeket a diákokat, hogy menjenek el a templomhoz, és másolják le valamint fordítsák át annak mandzsu nyelvű sztélét. Itt azonban a Falun templomról, az ott szolgáló lámáról és a Taiping templom kertjében álló sztéléről készített első, korai fordításról még nem esik szó. Vajon ezek is csak későbbi betoldás eredményeként kerültek be a Heye'er Lili visszaemlékezéseit (is) közlő 2010-es kiadványba? Vagy a visszaemlékezések 1988-as közlésekor csak egyszerűen nem tartották fontosnak mindezek publikálását?

Mindenesetre annyi bizonyosan tudható, hogy a Taiping templom akkor, amikor a fent említett diákok Shenyangban tanultak, már nem működött templomként: 1951 és 1953 között a Beishi Oktatási Hivatal használta oktatási célokra, majd 1955-től járműalkatrész-gyártó telephelyként üzemelt. Nem feledhető tény, hogy ez már az az időszak volt a Kínai Népköztársaság történelmében, amikor is – a minél gyorsabb fejlődés reményében – emberfeletti erőfeszítések történtek a nehézipar fejlesztésére. Azt pedig, hogy a templom kertjében őrzött mandzsu nyelvű sztélé már a sibe 1956-os kapcsolatfelvételekor a formálódó sibe tudáselit érdeklődésének középpontjába került volna, Heye'er Lili feljegyzésein kívül más nem bizonyítja. Még Han Qikun egykori tanárember visszaemlékezései sem, aki egészen 2010-ben bekövetkezett haláláig kulcsfontosságú szerepet töltött be a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseinek kialakításában, és akinek visszaemlékezései 1956-ba vezetnek vissza.

²⁸ A 2010-es közzététel szerint 1957-ben (NA – HAN 2010: 11).

Ez utóbbiak alapján tudni lehet, hogy Han Qikun, aki nyugdíjazása előtt a Shenyangi Pedagógiai Intézet²⁹ munkatársaként dolgozott, 1956 júliusában kapta meg felhatalmazását, hogy Liaoning tartomány képviselőjéhez csatlakozva Pekingbe utazzon, és részt vegyen az Oktatási Minisztérium által összehívott ülésen. Han Qikun ekkor határozta el, hogy Pekingbe érve felkeresi a Központi Nemzetiségi Főiskolát³⁰ – amely akkor már az etnikus klasszifikációs program központjának számított –, abban a reményben, hogy ott találkozhat olyan, a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület vidékéről érkezett, sibe nemzetiségű diákokkal vagy tanáremberekkel, akik az adott intézmény kötelékéhez tartoznak.³¹

A találkozóra – ami Han Qikun feljegyzéseiben úgy szerepel, mint az egymástól elszakított sibék 1764 utáni *első kapcsolatfelvétele*³² – valóban sor került, aminek következményeként megkezdődött a sibék kapcsolatrendszerének kiépítése. 1956 augusztusában, az első kapcsolatfelvétel nyomán, küldöttség érkezett a Xinjiang Ujgur Autonóm Területről Mandzsúriába, akik között öt sibe ember is volt: Su Deshan, Bo'ertala Mongol Autonóm Megye pártbizottságának kádere; Aleke, Huocheng Járás Yiche Gashan Sibe Falu faluvezetője; Guan Xingcai, sibe költő; Fu Lishan, Yili Kazak Autonóm Megye pártbizottságának kádere és Na Qintai, a csoportot kísérő orvos.³³

Liaoning Tartomány vezetősége 1956. augusztus 25-én fogadta a küldöttség tagjait, majd másnap, 1956. augusztus 26-án, Han Qikun kezdeményezésére kisebb szimpóziumot hívtak össze. Ezen a szimpóziumon, az ott készült fotódokumentáció tanúsága szerint, Han Qikunon és az öttagú küldöttségen kívül biztosan jelen volt még két láma, Fuling'a és E'erdengbu; Han Qikun két közeli rokona, Han Desheng és Han Zheng valamint két, Shenyangban tanuló xinjiangi diák, He Chang és Tu Qishun.³⁴

Ezen a szimpóziumon, az északkeleti és az északnyugati sibék képviselőiben résztvevők között kezdődött meg annak a párbeszédnek a kibontakozása, amelynek középpontjában a „nagy nyugatra telepítés” állt. Az erről a szimpóziumról szóló visszaemlékezések azt a képet sugallják – megalapozottan-e vagy sem –, mintha a közös történelemre vonatkozó tudásanyag tekintetében az áttelepített sibék képviselői sokkal

²⁹ A mai Shenyangi Egyetem Pedagógiai Intézete.

³⁰ A mai Központi Nemzetiségi Egyetem.

³¹ HAN 2004: 12.

³² HAN 2004: 12.

³³ NA – HAN 2010: 1.

³⁴ NA – HAN 2010: 2.

jártasabbak lettek volna az északkeleten élő sibéknél. A feljegyzések szerint ugyanis ők voltak azok, akik a nyugatra telepítés történelmébe akkor és ott beavatták a szimpózium shenyangi résztvevőit³⁵ – mintha az arról való tudás az északkeleti sibék körében már rég megkopott volna.

Arról azonban, hogy az említett szimpóziumon szóba került-e a Sibe Ősök Templomának kérdése, a feljegyzések nem szólnak. Helyette annál részletesebb feljegyzések maradtak fenn az öttagú sibe küldöttség északkeleti útjának azon állomásairól, amelyek az egy nemzetiséghez való tartozásból fakadó örömet voltak hivatottak kifejezésre juttatni. Ilyen például a küldöttség 1956 szeptemberében tett changchuni látogatásáról szóló beszámoló, amelynek tanúsága szerint a küldöttség tiszteletére rendezett fogadáson, miután Jilin tartomány helyettes tartományvezetője, Guan Junyan sibe nemzetiségűként mutatkozott be, a fogadáson résztvevők tapsviharban törtek ki.³⁶

A memoárok tanúsága szerint a templomra vonatkozó kérdések – Heye'er Lili 1930-as évekig visszanyúló feljegyzésein kívül – csak a három évvel későbbi események kapcsán merültek fel. Ekkor, 1959-ben kapott két, a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen született és nevelkedett sibe káder megbízást arra, hogy részt vegyen a sibék rövid történetének megírását célzó munkafolyamatban: az egyik Xiao Fu középiskolai történelemtanár, a másik Ji Qing, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás Népi Kormányirodájának vezetője volt.³⁷

Ji Qing és Xiao Fu a Kínai Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézetének vezetője, Hou Fangrou, és egy történelemprofesszor, Feng Jiasheng irányítása alatt kezdték meg kutatómunkájukat. Ennek első lépéseként a nemzeti kisebbségek társadalmát és történelmét érintő kutatások *hogyanját* kellett tanulmányozniuk. A kutatóút részletes tervezete a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület tartományi székhelyén, Ürümcsi városában született meg, szem előtt tartva azt az igényt, hogy Ji Qing és Xiao Fu a sibék által lakott két nagy földrajzi területen – a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen és Mandzsúria vidékén – egyaránt folytasson kutatásokat. A kutatások legfőbb célja ugyanis az volt, hogy minél több olyan iratot illetve a nép között megőrződött,

³⁵ NA – HAN 2010: 3.

³⁶ NA – HAN 2010: 3.

³⁷ JI 2004: 2.

nemzedékről nemzedékre átörökített, a sibék történelmével és kultúrájával kapcsolatos anyagot felgyűjtsenek, amely által a sibék „történeti fejlődése” feltárhatóvá válik.³⁸

A Ji Qing és Xiao Fu által vezetett kutatócsoport a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen kezdte meg kutatásait, majd az északkeleti tartományokban folytatta azokat, szoros együttműködésben olyan északkeleti intézményekkel, mint a Liaoningi Egyetem történelem tanszéke. Ji Qing visszaemlékezéseiből tudni lehet, hogy kutatócsoportjuk a mandzsúriai kutatóút során Shenyang városát választotta bázisául, és az adott év májusa és szeptembere közötti adatgyűjtés során a sibe lokális elit számos, köztisztelőnek örvendő képviselőjével felvették a kapcsolatot. Közéjük tartozott Na Qiming, a koreai háborúban pilótaként részt vevő „sibe hősök ifjú nemzedékének” tagja,³⁹ és a fentebb már említett Guan Junyan, Jilin tartomány helyettes tartományvezetője, akit akkor a legmagasabb rangot elért sibék egyikeként tartottak számon.

Miután az adatgyűjtés 1959 augusztusában befejeződött, Ji Qing és Xiao Fu visszatért Shenyangba, és megkezdődött a gyűjtött anyagok áttekintésére és rendszerezésére irányuló munkafolyamat. Ebben a shenyangi lokális elit tagjai közül hárman siettek segítségükre: An Wenpu, továbbá a fentebb már említett Han Qikun és Heye'er Lili. Közös munkájuk eredményeként született meg egy beszámoló „Jelentés az északkeleti sibe nemzetiség társadalomtörténetére irányuló kutatásokról” címmel. Ugyancsak ekkor, 1959. augusztus végén hívták össze azt a szimpóziumot is, amelynek köszönhetően Ji Qing és Xiao Fu figyelme – a sibék rövid történetének megírásával kapcsolatban – a Taiping templomban őrzött mandzsu nyelvű sztélé felé fordult.⁴⁰ Ez volt az a sztélé, amelynek alapján egykoron Heye'er Lili édesapja újraírta nemzetségük családfájának előszavát. E sztélé – és vele együtt a templom – 1959-es „felfedezése” egyszerre mind az ekkor kibontakozó sibe etnikus nacionalista törekvések középpontjába került.

Történt ugyanis, hogy a fentebb említett szimpóziumon Heye'er Lili a nyilvánosság elé tárta a Taiping templom udvarán elhelyezett mandzsu nyelvű sztélé általa őrzött kínai nyelvű fordítását.⁴¹ Olyan anyagot adott ezzel Ji Qing és Xiao Fu kezébe, amely egyedülálló

³⁸ Ji 2004: 2.

³⁹ Ji Qing és Xiao Fu első látogatásakor Na Qiming éppen katonai szolgálatban volt, így a kutatásokat kezdetben édesapja segítette (NA – HAN 2010: 15).

⁴⁰ NA – HAN 2010: 15-16.

⁴¹ Amennyiben Heye'er Lili 2010-ben közzétett feljegyzései igazak, akkor az északi Falun templom lámája általkészített másolat a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idején megsemmisülhetett. Így azt a fordítást, amit ezen

forrásnak bizonyult nemzetiségük történelmének (re)konstruálásához. Mivel azonban a fordítás több helyütt pontatlanságot sejtetett, Ji Qing és Xiao Fu egy kisebb küldöttség kíséretében, Heye'er Lili vezetésével felkereste az akkor már gyárépületként üzemelő templomot, ⁴² ahol a nagykapun kívül, erősen megrongált állapotban találtak rá a mandzsu nyelvű sztélére.

A sztélé feliratáról akkor a küldöttség egyik tagja, Wang Zhonghan pacskolatot vett és Xiao Fu egy kézzel írt másolatot is készített, amelynek alapján elkészült a sztélé első, hitelesnek tekintett kínai nyelvű fordítása. A templomot felkereső küldöttség munkája a későbbiekben, mint a „Sibe Ősök Templomának felfedezése” került feljegyzésre, amely – a visszaemlékezések szerint – nem kevés emberben ébresztette fel a tudatot, hogy mit jelent sibe embernek lenni, mondván: egészen addig mindenki, aki a Mandzsu Nyolc Zászlónak alárendelve élt, mandzsu identitással bírt.⁴³ Az északkeleti és az északnyugati sibeek együttműködésének pedig egy híressé vált fotó állít emléket, rajta Ji Qing kézírásával, a „tízezer lit átívelő barátság” egyetlen, de annál sokatmondóbb sorával.

Arról azonban, ami „felfedezése” után a mandzsu nyelvű sztélével történt, meglehetősen zavaros képm van csak. A feljegyzések szerint, miután Ji Qing és Xiao Fu visszatértek a Xinjiang Ujgur Autonóm Területre, „felfedezésükről” – a Taiping templomról és annak mandzsu nyelvű sztéléjéről – jelentést tettek a nemzeti kisebbségekre irányuló kutatások központi vezetőségének, felhívva a figyelmet a mandzsu nyelvű sztélé megőrzésének kiemelt jelentőségére.

Jelentésük nyomán – hogy pontosan mikor, az a visszaemlékezésekből nem derül ki – a Központi Nemzetiségi Intézet egy munkatársa, Zhao Zhan el is utazott Shenyangba, hogy felkeresse a Taiping templomot. Annak mandzsu nyelvű sztéléjét azonban már nem találta ott, ahol a fenti jelentés szerint lennie kellett volna. A visszaemlékezésekből tudjuk, hogy a templomot átvevő, és azt szinte teljesen leromboló gyár munkásai hívták fel Zhao Zhan figyelmét arra, hogy bár valóban van ott egy sztélé, de az a gyár átépítése során kettétört.

Zhao Zhan emiatt kereste fel An Wenput, aki korábban részt vett a „Jelentés az északkeleti sibe nemzetiség társadalomtörténetére irányuló kutatásokról” című beszámoló megírásában, hogy ez utóbbi forduljon segítségért az illetékes kormányzati

a szimpóziumon Ji Qing és Xiao Fu elé tártak, feltehetően azok a xinjiangi diákok készítették, akikkel Heye'erLili Shenyangban találkozott.

⁴² A templom 1958 után a Shenyang Motorgyár igazgatása alatt állt (LI 2011: 74).

⁴³ NA – HAN 2010: 1.

szervekhez, és nyújtson be egy indítványt arra vonatkozóan, hogy a mandzsu nyelvű sztélé megőrzésének ügyét a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal karolja fel. Így végül An Wenpu volt az, aki mind a tartományi, mind a városi kormányzati illetékesekkel felvetette a kapcsolatot: indítványát végül 1962. november 3-án hagyták jóvá. Akkor a sztélét – restaurálását követően – a Shenyang Palota Múzeumban helyezték el.⁴⁴

A Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléje mindmáig a Shenyang Palota Múzeumon belül áll; a Sztélék Termében, egy aprócska kiállítóteremben látható. Az előtte felállított fehér táblán a következő felirat olvasható:

A shengjingi Taiping templom, amelyet nem hivatalosan úgy is neveznek, hogy a Sibe Ősök Temploma, a Shisheng templom nyugati szomszédságában helyezkedik el, Kangxi uralkodásának 46. évében (1707) épült fel, Qianlong uralkodásának idején bővítették és átépítették. A templomon belül eredetileg két sztélé állt, mára csak az egyikük őrződött meg. Ezt a sztélét Jiaqing uralkodásának nyolcadik évében (1803) állították, elülső és hátulsó oldalára mandzsu nyelvű feliratot véstek, amelyben a sibe nemzetiséget a Qing-dinasztia hatalomra kerülése után érintő változásokat és a shenyangi Taiping templom felépítésének folyamatát öröközték meg. Mivel a Taiping templom hosszú időn keresztül gondozatlanul állt, mára nem maradt fenn, szemben ezzel a sztélével, ami a Qing-kor történelmének, valamint a sibe nemzetiség történetének, nyelvének és írásrendszerének forrásává vált.

E fenti szövegrészletből is nyilvánvaló, hogy maga a Taiping templom – eredeti formájában – nem maradt fenn. Így az a templom is, amit 2010-ben, első shenyangi látogatásomkor láttam, már csupán az eredeti templom újjáépített változata volt. A következőkben tehát mindenekelőtt a mandzsu nyelvű sztélé tartalmát és annak történelmi vonatkozásait kell ismertetnem.

III.2. A SZTÉLÉ ÉS MANDZSU NYELVŰ SZÖVEGÉNEK TÖRTÉNELMI KONTEXTUSA

A sztélé maga első ránézésére nem különbözik a korabeli sztéléktől, sem a balról jobbra, függőleges irányban vésett mandzsu írás kalligráfiája, sem a sztélé tetején és oldalán futó díszítés tekintetében: a felhőkbe burkolódzó, gyöngyöt tartó sárkánypár, amely a sztélé

44 SHENYANG SHI MINWEI MINZU ZHI BIANZUAN BANGONGSHI 1988: 322.

nagy betűkkel vésett, kezdeti sorait hivatott kiemelni, kedvelt ornamentikája volt a hozzá hasonló vésett köveknek.

Mivel a Shenyang Palota Múzeumban található sztélé írása mára már sok helyütt megkopott, a fordítás elkészítéséhez három forrást használtam, amelyeket egybe vettem:

- (1) az 1959-ben, Wang Zhonghan által vett pacskolat latinbetűs közzétételét;⁴⁵
- (2) a forrásokat áttekintő és összehasonlító, Li Qinpu és Li Xiangdong féle változatot,⁴⁶ valamint
- (3) a Sibe Ősök Templomának kertjében a közelmúltban felállított, az eredeti sztélé alapján készült másolatot.

Ezekre a forrásokra támaszkodva világossá vált, hogy a sztélé elülső oldalán található szöveg két nagyobb egységre osztható. Az első a sztélé felső, szélesebb részén, négyzetbe foglalt kétsoros szövegrész:⁴⁷

- (1) Tízezer nemzedékre
- (2) örökül hagyományozva

Ilyen formula mongol vagy tibeti nyelven – a vonatkozó kínai nyelvű szakirodalom szerint – igen kevés maradt fenn; a mögötte kirajzolódó gondolatvilág sokkal inkább *han* kínai gondolkodásmódot tükröz. Ehhez hasonló formulák leginkább olyan, Shenyang vidékén található sztéléken olvashatók, amelyek kínai nyelven íródtak, és nem a császári udvar, hanem a nép kérésére készültek. Az ilyen formulát tartalmazó kínai nyelvű sztélék közül a legtöbb az északi Falun templomban található. Abban a templomban, amelyet fentebb, a Taiping templomról szóló történettel illetve Heye'er Lili visszaemlékezéseivel kapcsolatban már említettem. Az ott található sztélék nagy részét a Qing-dinasztia idején állították, de vannak közöttük olyanok is, amelyek a Ming-dinasztia végéről valók. A

45 SHENYANG SHI MINWEI MINZU ZHI BIANZUAN BANGONGSHI (szerk.) 1988: 325–326.

46 LI – LI 2005: 46–49.

47 A magyar nyelvű fordítást Somfai Kara Dávid és Kápolnás Olivér ellenőrizte. A fordításban és a hozzá fűzött lábjegyzetekben a *buddhák* és *bódhiszattvák* neveit, továbbá bizonyos, a buddhista kultúrkörben használatos szavakat és kifejezéseket azok szanszkrit nyelvű formája szerint adom közre. Ezen kívül minden más, a fordításban előforduló személy-, nép és földrajzi név a mandzsu nyelvű eredetije szerint szerepel.

rajtuk olvasható formulák közül némelyik egyértelműen nem a buddhista, hanem a népi vallásosságot tükrözi.⁴⁸

A Taiping templom sztéléjének kétsoros formulája alatt található szövegtörzs – tartalma szerint – további három részre osztható: (1) egy háromsoros bevezetőre, (2) az abból kibontott fő szövegrészre, amelyben a sibék történelmének kiemelt részletei és a Taiping templom felépítésének illetve újjáépítésének a története olvasható, (3) és egy egyetlen soros lezárásra, amelyben a sztélé felállításának időpontját, továbbá a sztélé felállító személy nevét és rangját rögzítik. Az összesen 13 soros szöveg a következőképpen fordítható:

- (1) A három idő⁴⁹ valamennyi buddhája az áthatoló megértést⁵⁰ összegyűjtven
- (2) a három szekér⁵¹ igazságát feltárta,
- (3) Šākyamuni buddha⁵² a Törvényt⁵³ megvilágította. A tiszta történelemmel és a régmúlt[ba visszatekintő] feljegyzésekkel bíró sibék a kezdetek kezdetén [Hailar⁵⁴ keleti részének]⁵⁵ a déli [vidéken található], Jalan Tolónak nevezett folyó folyásvidékén éltek, majd Cicigar⁵⁶
- (4) Mergen,⁵⁷ Bedune⁵⁸ és más földeken, 74 *nirut* alapítván éltek 40 évnél is tovább. Elhe Taifin⁵⁹ uralkodásának 36. évében,⁶⁰
- (5) Šengdzu Gosin⁶¹ császár kinyilvánítván mélységes, irgalmas kegyelmét, a sibéket három csoportra osztotta. Elhe Taifin uralkodásának 36-dik, 37-dik, 38-dik évében⁶²

⁴⁸ LI – LI 2005: 51, 54.

⁴⁹ A múlt, a jelen és a jövő.

⁵⁰ A buddhista tanítás szerint a bölcsességnek az a formája, amely a dolgok igaz természetét feltárja.

⁵¹ A mandzsu nyelvű eredetiben itt a „három tanítás” kifejezés található, ami a buddhizmusra, a taoizmusra és a konfucianizmusra utal. A sztélé kínai nyelvű fordításai azonban az adott kifejezést a buddhizmus „három szekereivel” azonosítják. A három szekér a lét vággyal teli forgatagából megszabadulásra törekvők három szintje:

(1) a buddha hallgatóságának, vagyis személyes tanítványainak szekere, a Śrāvakayāna; (2) a magányos bölcsék, az önmaguk megszabadítására törekvők szekere, a Pratyekabuddhayāna; (3) a minden lény megszabadítására törekvők szekere, a Mahāyāna (POROSZ 2001: 281). Egy más besorolás szerint: (1) a Hīnayāna; (2) a Mahāyāna; és (3) a Vajrayāna.

⁵² A történeti Buddhára utaló név a Mahāyāna hagyományon belül. Jelentése: a Šākyák nemzetségéből származó bölcs (POROSZ 2001: 272).

⁵³ A Törvény nem más, mint a buddhista Tan.

⁵⁴ Kín. Haila’er; közigazgatási egység a mai Belső-Mongol Autonóm Terület keleti vidékén.

⁵⁵ A fordításban előforduló földrajzi neveket munkám következő alfejezetében, a sztélé szövegének történelmivonatkozásai kapcsán részletesen tárgyalom.

⁵⁶ Kín. Qiqiha’er; város Heilongjiang tartományban.

⁵⁷ Kín. Mo’ergen; egykori katonai táborhely Heilongjiang tartomány vidékén.

⁵⁸ Kín. Bodune; egykori katonai táborhely Jilin tartomány vidékén.

⁵⁹ Kangxi császár.

⁶⁰ 1697-ben.

⁶¹ A Šengdzu Gosin megszólítás Kangxi császár templomi és halotti nevét takarja.

⁶² 1697-1699-ig.

- (6) Mukden vidékére telepítve számos területen állomásoztak, becsülettel szolgáltak. Elhe Taifin uralkodásának 46. évében, ⁶³ számos sibe, egyetértésben 60 *yan* ⁶⁴ ezüstöt költvén, egy öt helységekre osztott házat megvett,
- (7) a Hatalmas Egyenlőség Templomot megalapította, a császári városból a Kandzsúr 108 kötetét ⁶⁵ idehozatta, évente, a négy évszakban, valamennyi láma összegyűlvén vég nélkül recitált, örökkön törekedvén.
- (8) Abkai Wehiyehe⁶⁶ uralkodásának 17. évében⁶⁷ a zászló vezetője, Badai, a nirunak *jangginja*,⁶⁸ Yendebu, Afusi és számos sibe együttes erejével [a templomhoz] hozzáépített egy három termes csarnokot, [annak] két oldalánál egy-egy három termes melléképületet
- (9) és egy három termes kaput,
- (10) a három idő buddháját⁶⁹ imádván mutattak be áldozatot. A 41. évben⁷⁰ a zászló vezetője, Lobsang, Rasi, Tegusu, Jodi és más sibék együttesen a templomot felújították,
- (11) Congkapa buddha,⁷¹ az öt démon,⁷² Avalokiteśvara⁷³ és a négy égi király⁷⁴
- (12) buddhák [szobrai]t felállították, a Yumu-doksit szútrát ⁷⁵ hozzátéve felajánlást tettek, évente, a négy évszakban, megszakítás nélkül recitáltak örökkön, a végtelenségig.

⁶³ 1707-ben.

⁶⁴ Az ezüst és arany súlyának megállapításához használt mértékegység, kínai megfelelője a *liang*. Egy *liang*

körülbelül 31 grammnak felel meg.

⁶⁵ A tibeti buddhista kánon végleges összeállítására a 14. század első felében került sor, a Kandzsúr az összeállítottgyűjtemény részét képezi. A Kandzsúr első, mongol nyelvű fordítását a csahar Lingdan kán rendelte el. A mandzsu császárok utasítására a Kandzsúr fordítását ellenőrizték. Az ellenőrzött szöveg teljes, nyomtatott változatának elkészítése Qianlong császárnak köszönhető, akinek rendelete értelmében a mongol és mandzsu nyelvű kánon mellett a tibeti nyelven írt kánont is kinyomtatták (RUEGG 1973: 248–249). Japán nyelvű feljegyzésekből tudni lehet, hogy 1905-ben, a Taiping templomon belül, még őrizték a mongol nyelvű Kandzsúr teljes, 108 kötetes változatát – ez feltehetően azonos lehetett azzal, amit a sztélé szövege is megemlít (LI – LI 2005: 42).

⁶⁶ Qianlong császár.

⁶⁷ 1752-ben.

⁶⁸ A mandzsu *janggin* szó a kínai *jiangjun* szóból eredeztethető, amelynek jelentése: *tábornok*. A *janggin* szó eredetileg katonai hivatali jelölt, de a későbbiekben hivatali pozíció megjelölésére is használták. Kínai nyelvre *zhangjinként* fordították vissza. A sztélén megjelölt pozíció, vagyis a *niru i janggin* a négylépcsős hivatali fokozat legalsó fokán álló *niruk* vezetőjét jelöli, akiket a nyolczászlós hadsereg kiépítésekor még a *niru i ejen* kifejezéssel nevezték meg (ZHENG – WU – YANG 2000: 2748).

⁶⁹ A múlt, a jelen és a jövő buddhái: Kāśyapa, Śākyamuni és Maitreya.

⁷⁰ 1776-ban.

⁷¹ Congkapa a tibeti buddhizmus egyházi és képzési rendszerének reformátora, a gelug rend megalapítója.

⁷² Az istenségek haragvó formái, akiknek feladata a buddhista Tan valamint a kolostorok és a szerzetesek védelme (POZDNEYEV 1978: 90). Tibetben és Mongóliában különböző számú csoportjai léteznek (MAJER – TELEKI 2010: 42–43). A mongol szakirodalomra támaszkodó kínai kutatások a haragvó istenségek ötös csoportját Yamāntakával, Śrīdēvīvel, Mahākālával, Yamával és Vaiśravaṇával azonosítják (LI – LI 2005: 63).

⁷³ A könyörületesség bódhiszattvája.

⁷⁴ A világ egy-egy égtájának védelmezői: Vaiśravaṇa, az északi égtáj, Virūdhaka, a déli égtáj, Dhṛtaraṣṭra, a keleti égtáj és Virūpākṣa, a nyugati égtáj őre.

⁷⁵ Avval kapcsolatban, hogy a sztélére feljegyzett név pontosan melyik szútrát takarja, egymással ellentmondó elméletek láttak napvilágot. Ezek összefoglalását lásd: LI – LI 2005: 69–70.

- (13) Saicungga Fengšen⁷⁶ uralkodása 8. évének⁷⁷ 7. hónapjának 16. napján Lii šu geo határvédő *janggin* egy rangot előrelépett, 21-szer feljegyzett Hūwašabu⁷⁸ tisztelettel állította.

A fenti szöveget ki kell még egészíteni a sztélé hátoldalára vésett felirattal, amelyről az első publikációk csak mintegy tíz évvel ezelőtt láttak napvilágot, Li Qinpu és Li Xiangdong 2005-ben megjelentetett tanulmányában.⁷⁹ Az itt közölt változatot a Shenyang Palota Múzeum munkatársa, Tong Yue készítette e két szerző publikációjához. Lévéen, hogy a Shenyang Palota Múzeumban őrzött, az eredeti sztélé hátoldalán olvasható felirat ottjártamkor nem volt hozzáférhető a számomra, továbbá hogy a Sibe Ősök Templomában álló másolaton a felirat nem kivehető és hogy a sztélé hátoldalára vésett szövegről korábban sem pacskolat, sem másolat nem készült,⁸⁰ az adott szövegtörzsről magam is Li Qinpu és Li Xiangdong tanulmánya alapján készítettem el a fordításomat.

A sztélé hátoldalára vésett felirat – az elülső oldalon található 2 soros formula megismétlése után és alatt – a sztélé felállításának időpontjáról és a sztélé felállítók nevééről valamint rangjáról tudósít, 5 sorban:

- (1) Saicungga Fengšen uralkodása 8. évének 7. hónapjának 16. napján tisztelettel állította:
- (2) a hivatalt öröklő bošokū⁸¹, Ulintai;
- (3) a templom testületének feje, Hūwašambo;⁸²
- (4) a bošokū, Nadanju és
- (5) a bošokū, Mingboo.

Amint az látható, a Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléje egészen a messzi régmúltba vezet vissza a sorait olvasókat. Abba a történelmi korba, amikor a sibék még „[Hailar keleti részének] a déli [vidékén található], Jalan Tolónak nevezett folyó folyásvidékén”, a horcsin mongoloknak alárendelve éltek. Mivel azonban az első, a sibe

⁷⁶ Jiaqing császár.

⁷⁷ 1803-ban.

⁷⁸ A Hūwašabu név a mandzsu *hūwašan* = *szereztes*, vagy a *hūwašambi* = *nevel, felnevel* szóból eredeztethető. Hūwašabu rangja szerint a határvédő tisztek közé tartozott; a sztélén feljegyzett *Lii šu geo* feltehetően Ningyuan zhou, a mai Liaoning tartomány Xingcheng városának vidékén található északi határkapuval, a kínai nyelven Lishu goumen néven jegyzett kapuval azonosítható (LI – LI 2005: 54).

⁷⁹ LI – LI 2005: 48.

⁸⁰ LI – LI 2005: 48.

⁸¹ Mandzsu-kori tisztség, a ranglétra utolsó előtti foka (KARA (szerk.) 1998: 68).

⁸² A sztélé hátoldalán feltüntetett *Hūwašambo* feltehetően azonos a sztélé elülső oldalán feljegyzett *Hūwašabuval*; az elírás oka nem ismert. A neve előtt feltüntetett tisztség szerint ő lehetett a templomi ügyek rendezéséért, a templom felújításáért és átépítéséért stb. felelős vezető. A templomok igazgatásának kérdéskörét lásd: LI – LI 2005: 104–105.

nevet mai formájában őrző történeti forrás csak 1593-ból, a Kilenc Törzs Háborúja kapcsán maradt fenn,⁸³ arra vonatkozóan, hogy ez a vidék pontosan hol található, ma is csak forrástörredékekből lehet következtetéseket levonni.⁸⁴

Akkor, 1593-ban, kilenc törzs szállt szembe a mind nagyobb hatalommal bíró Nurhacsival: a jehék, a hadák, az ulák, a hoifák, a horcsinok, a sibék, a guvalcsák, a zhushelik és a neyinek. Közülük a sibék és a guvalcsák, bár önálló törzsként, de a horcsin mongoloknak alárendelve küzdöttek; vezetőjük is a horcsin mongolok közül került ki.⁸⁵ Ez a kilenc törzs volt az, amely vereséget szenvedett ugyan Nurhacsi terjeszkedő birodalmával szemben, mégis, besoroztatván a nyolczászlós rendszerbe, a későbbi Qing-Birodalom építőköveivé váltak⁸⁶ – ahogyan arról bevezetésemben már írtam.

A kilenc törzs háborújára és a sibék mongol zászlók alá rendelésére való utalás azonban nem jelenik meg a Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléjén. Helyette, a homályba vesző régmúltat idéző mondat második fele már több mint egy évszázaddal későbbi történelmi korba vezet el bennünket, amikor a sibék – kiváltva a mongol zászlókból – a Mandzsu Nyolc Zászlóba soroztattak, majd „Cicigar, Mergen, Bedune és más földeken, 74 *nirut* alapítván éltek 40 évnél is tovább.”

A sztélé fenti sorai, ha nem is fedik pontosan az irattári anyagok alapján rekonstruálható történelmet, nagyjából megfeleltethetők a valóságnak. A vonatkozó történelmi dokumentumokból ugyanis tudni lehet, hogy a 17. század derekától, a Mandzsu Birodalom északi határát fenyegető cári Oroszország mind nagyobb veszélyt jelentett a fennálló hatalom számára, és bár az 1689-ben elfogadott kétirányú egyezmény meghúzta a két birodalom közötti határvonalat,⁸⁷ a mandzsu uralkodó szükségesnek látta az északi határvédelem megerősítését. A katonai átszervezések során, 1692-ben⁸⁸ került sor arra, hogy a sibéket, kiemelve a mongolok közül, a mandzsu nyolczászlós sereg felső

⁸³ WU – ZHAO 2008: 38.

⁸⁴ A történeti forrásmunkák kínai nyelvre való fordítása és rendszerezése csak a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően kezdődött meg. Ezek alapján tudható, hogy a Ming-dinasztia közepétől a horcsin mongoloknak alárendelve élő sibék által lakott terület központja valahol azon a vidéken lehetett, amit ma északról Qiqiha'er vidéke, délről Liaoning tartomány, keletről a Jilin városhoz közeli terület, nyugatról Belső-Mongólia keleti területei, ezen belül is a Songhua- és a Nen-folyók találkozásának vidéke határolt (ZHAO – WU 2008a:162). A pontos lokalizáció kérdésében még ma is igen sok az ellentmondás. A sztélére feljegyzett Jalan Tolo-folyót ugyanis több sibe kutató (lásd pl. WANG 1980) a mai Nen-folyó nyugati ágának egyikével, a Chuo'er-folyóval azonosítja. Ezzel szemben mások a Jalan Tolo-folyót a Tao'er-folyóval, azon belül is az annak a középső folyásánál található folyóággal azonosítják (ZHAO – WU 2008a: 160–163).

⁸⁵ HE – TONG 2011: 60, WU 2008: 20.

⁸⁶ ELLIOTT 2001: 66.

⁸⁷ HE – TONG 2011: 65–66.

⁸⁸ GUAN 1988: 6–7, WU 2005: 184–185.

három zászlajába sorozzák,⁸⁹ és a qiqihari, a jilin wulai (ma: Jilin)⁹⁰ valamint a bodunei (ma: a Jilin tartománybeli Fuyu város) helyőrségekben telepítsék le őket.⁹¹

A Taiping templom mandzsu nyelvű sztélájának következő sorai szerint „Elhe Taifin uralkodásának 36-dik, 37-dik, 38-dik évében Mukden vidékére telepítve számos területen állomásoztak, becsülettel szolgáltak.” Ez már a sibék történelmének ún. *délre telepítésként* említett korszaka, ami – szemben a sztélén megadott időponttal – valójában 1699-1701 között zajlott le, három hullámban.⁹²

Az első áttelepülő csoportokat, akik 1699 tavaszán, a mezőgazdasági év megkezdése előtt érkeztek meg az akkori Shengjing vidékére, a bodunai sibék képezték. A második hullám áttelepülői a 24 qiqihari *niruból* tevődtek össze, akik két nagyobb csoportra osztva, 1700-ban és 1701-ben érték el Shengjinget. Az áttelepített sibéket végül elszórtan telepítették le a mai Kaiyuan, Xinbing, Liaoyang, Xiongyue, Fuzhou, Jinzhou, Xiuyan, Fengcheng, Xingcheng, Juliuhe, Xiaolinghe, Baiqibao, Xiaoheishan, Lüyangyi, Zhongqiansuo, Zhonghousuo, Yixian, Jinzhou, Beizhen, Gaixian, Niuzhuang, Fuxi és Tieling vidékén.⁹³

A qiqiha'eri és a bodunei sibék délre való áttelepítése utáni, a sztélé 1803-as felállításáig mintegy száz évet kitevő időszak eseményei azonban, már nem tűnnek fel a

⁸⁹ Történeti forrásokból tudni lehet, hogy akkor, 1692-ben a horcsin mongolok összesen 14 458 embert adtak át a mandzuknak, köztük sibéket, guvalcsákat és daurokat, akik közül 11 812-en voltak katonaképesek. Annak azonban, hogy a sibéket kiváltották a mongoloktól, nem pusztán a katonai utánpótlás megoldása volt az oka. Többolyan, a sibéket elmarasztaló irat maradt fenn, amely kezelhetetlenségükről tesz tanúbizonyságot. A kiváltás körülményeit részletesen lásd: WU – ZHAO 2008: 41–42.

⁹⁰ A sztélén megadott mo'ergeni sibe helyőrség valójában nem létezett. Levéltári adatok alapján tudni lehet, hogy volt olyan terv, mely szerint Mo'ergen vidékére sibéket akartak telepíteni, de az végül nem valósult meg. Valószínűsíthető, hogy azokat a Mo'ergenben élő daurokat nevezték meg sibéként, akik vezetői a sibék közül kerültek ki, és akik a későbbi délre telepítéskor a sibékkel együtt, azokkal egybeolvadva települtek át (WU 2008:21).

⁹¹ A negyven évet illetően a mandzsu nyelvű sztélére feljegyzett adatok ugyancsak ellentmondanak a levéltári anyagoknak. A sztélén említett negyven év valójában nem a három kiemelt helyőrségbe való letelepítés és az azt követő délre telepítés közötti időtartamot jelöli meg, hiszen a két esemény között tíz év sem telt el. A közel fél évszázadra utaló időtartam sokkal inkább a sibék Mongol Nyolc Zászlóba való besorozásától számítható. Ezzel szemben a megadott 74 niru szám szerint megegyezik a levéltári anyagokban megadott adatokkal. Ezek alapján tudható, hogy eredetileg a Bodunében állomásozók 40 *niruba* lettek osztva, amiből 30 volt sibe és 10 guvalcsa állomáshely. A Jilin Wulában állomásozók 20 *niruba* osztva telepedtek le, amelyek többségében mind sibe állomáshelyek voltak. A Qiqiha'erban állomásozó sibék 15 *niruba*, a daurok pedig 5 *niruba* lettek osztva. Ez összesen 80 *niru*, amiből 65 volt sibe, 10 guvalcsa és 5 daur állomáshely. Időközben azonban a qiqiha'eri sibe *niruk* száma 24-re duzzadt, beleértve azt a két *nirut* is, amelyet az 5 daur *niruból* vontak össze – lévén, hogy azok vezetői sibék voltak. Így a qiqiha'eri 24 *niru* a bodunei 30 *niruval* és a jilin wulai 20 *niruval* együtt valóban 74 sibe *nirut* alkot, ahogyan az a sztélé feliratán is áll (ZHAO – WU 2008a:164–166).

⁹² A sztélére feljegyzett időpont itt is kiigazításra szorul: valójában a délre telepítés nem kezdődhetett meg 1697-ben, ahogyan az a sztélén áll, hiszen a levéltári forrásanyagok tanúsága szerint a vonatkozó császári rendelet csak a rákövetkező évben, 1698-ban látott napvilágot (ZHAO – WU 2008a: 169).

⁹³ ZHAO – WU 2008b: 51–54.

sztélén – még a „nagy nyugatra telepítés” sem! Mintha ebben az évszázadban a shenyangi sibék szemében az egyedüli feljegyzésre méltó esemény a Taiping templom felépítése lett volna.

Ez utóbbi történetét – éppen úgy, mint a sibék történelmét – a sztélé szövegéből mindössze néhány, kiragadott mozzanat alapján vázolhatjuk fel: a konkrét fogódzók a Taiping templom 1707-es felépítése, valamint 1752-es és 1776-os bővítése. Ezek alapján, ha homályosan is, de kirajzolódik egy kép. Ez a kép azonban, a templomban elhelyezett szobrokkal és az ott őrzött szútrákkal egy olyan tibeti/mongol buddhista templom meglétére enged következtetni, amelyben semmi nem utal arra, hogy a Taiping templom „ősök templomaként” (is) szolgált volna.

IV. BEFEJEZÉS

1963-ban, egy évvel az után, hogy a Taiping templom mandzsu nyelvű sztéláját a Shenyang Palota Múzeumba helyezték, a Kínai Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézetének gondozásában, *belső forrásanyagként* napvilágot látott a Ji Qing és Xiao Fu anyaggyűjtése alapján összeállított könyv is.⁹⁴

Az általuk megírt „hivatalos” történelemben azonban – amely révén Ji Qing és Xiao Fu a hatalmat mintegy annak „kiszolgálóiként” segítette⁹⁵ –, a Taiping templom és a mandzsu nyelvű sztélé nem játszik nagy szerepet. Bár a sibék történelmének összefoglalásához a sztélé első sorai szolgáltak kiindulópontként számukra,⁹⁶ a templomnak és a sztélének nem szenteltek nagyobb figyelmet.

Ezzel szemben, a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvései során a Taiping templom „felfedezése” annál nagyobb visszhangot kapott.⁹⁷ A mandzsu nyelvű sztélé

⁹⁴ ZHONGGUO KEXUEYUAN MINZU YANJIUSUO – XINJIANG SHAOSHU MINZU SHEHUI LISHI DIAOCHA ZUBIAN
1963.

⁹⁵ A történelmi események L’ubomír Lipták megfigyelései szerint három szinten rögzíthetők: a tudomány által képviselt „tanult” emlékezet, a hatalom és annak tanult vagy tanulatlan kiszolgálói által felügyelt „hivatalos” és az azokkal gyakran ellentmondásban álló, de azokkal számos szalon összefonódó egyéni emlékezet szintjén (LIPTÁK 2000: 192–194).

⁹⁶ ZHONGGUO KEXUEYUAN MINZU YANJIUSUO – XINJIANG SHAOSHU MINZU SHEHUI LISHI DIAOCHA ZUBIAN
1963: 7.

⁹⁷ Így például a Taiping templom mandzsu nyelvű sztélájának értelmezéséhez a Xiao Fu által készített fordítások kivül 1979 és 2005 között hat további változat is készült, s ezek közel tíz újrakiadást is megéltek. A fordítások számbavételét és egybevetését lásd: LI – LI 2005: 57.

kőbe vésett sorai „jelentésteli univerzummá”⁹⁸ álltak össze, hidat képezve múlt és jelen között – mintegy életre keltve azt. A sibe tudáselit ugyanis, mint a Taiping templom „felfedezése” által (is) formálódó „emlékező csoport”, a sibe történelmi emlékezet középpontjának tette meg a Taiping templomot és annak mandzsu nyelvű sztéléjét. Az ezen keresztül (re)konstruált múltat pedig az etnikus nacionalista törekvések legitimálásának szolgálatába állította.

A mandzsu nyelvű sztélével ellentétben azonban maga a Taiping templom – „felfedezése” ellenére sem – élte túl a Kínai Kommunista Párt hatalomra kerülése utáni évtizedek viharos történelmi eseményeit. Pusztulása valójában már jóval korábban megkezdődhetett: az 1930-as évekből fennmaradt japán nyelvű források még arról tanúskodnak, hogy a templom áll,⁹⁹ de egy 1941-es feljegyzés már a hanyatlásáról tudósít.¹⁰⁰ Az 1950-es évekből fennmaradt források pedig részletesen és érzékletesen festik le a Taiping templom folyamatos pusztulását, aminek egyes részleteit fentebb már bemutattam. A templomban működő gyár bővítésének céljából végül 1974-re szinte a templom egészét lebontásra ítélték.¹⁰¹

Így 1980-ban, amikor Xiao Fu a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően visszatért Shenyang városba, hogy folytassa a sibe történelemre irányuló kutatásait, a Taiping templom valójában már nem létezett. Pusztulása azonban ugyanakkor lehetőséget is teremtett arra, hogy a sibe tudáselit – új erőre kapó etnikus nacionalista törekvései során – a Taiping templom „felfedezéséről” szóló történetek alapján életre hívja a Sibe Ősök Templomát. Ebben pedig – paradox módon – éppen azok a történettudományi kutatások voltak legnagyobb segítségére, amelyek elsődleges célja a sibe történelem *megkérdőjelezhetetlen* történelmi forrásokon alapuló rekonstruálása volt.¹⁰² Ennek a folyamatnak a feltárása tanulmányom második részének feladata.

⁹⁸ BINDORFFER 2002: 180.

⁹⁹ A vonatkozó japán nyelvű források áttekintését lásd: LI – LI 2005: 43-44.

¹⁰⁰ DAO 1941.

¹⁰¹ SHENYANGSHI MINWEI MINZU ZHI BIANZUAN BANGONGSHI (szerk.) 1988: 321.

¹⁰² A templom és a sztélé jelentősége még akkor sem csökkent a sibe tudáselit szemében, amikor a sztélé adatai az időközben feltárt irattári anyagok fényében több helyütt kiigazításra szorultak. Mi több, ez a tény csupán megerősíteni látszott egy, a Taiping templom „valós” mibenlétének magyarázatául szolgáló, egyre nagyobb teretkapó elméletet. E szerint a Taiping templom, éppen úgy, mint a kertjében felállított sztélé, a sibék erejéből emeltetett, és joggal viseli a Sibe Ősök Temploma nevet; ha ugyanis a templom császári rendeletre épült volna, asztélé készítői – hozzáférve a megfelelő dokumentumokhoz – nem követhettek volna el hibát a sztélére vésett sorok tekintetében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDERSON, BENEDICT. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, Verso.
- BAN JISU. 2010. *Diaocha yu sikao* [Review]. Wulumuqi, Xinjiang Weiwu'er Zizhiqu Neibu Ziliao Zhunyingzheng.
- BINDORFFER GYÖRGYI. 2002. Történelmi tudat, hazakép és nemzeti szocializáció (a dunabogdányi kisebbségi svábok körében). In A. GERGELY ANDRÁS (szerk.) *A nemzet antropológiája. (Hofer Tamás köszöntése)*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 180-193.
- DAO TIANHAO. 1941. Xibo, gua'ercha buzu kao [Exploring Sibe and Guwalca Tribes]. In *Manzhou Xuebao* (6), 1-23.
- ELLIOTT, MARC C. 2001. *The Manchu Way. The Eight Banners and Ethnic Identity in Late Imperial China*. Stanford, California, Stanford University Press.
- FEUERWERKER, ALBERT. 1976. *State and Society in Eighteenth-Century China: The Ch'ing Empire in its Glory*. Ann Arbor, Center for Chinese Studies, University of Michigan.
- GLADNEY, DRU C. 1988. Clashed Civilizations? Muslim and Chinese Identities in the PRC. In GLADNEY, DRU C. (ed.): *Making Majorities. Constituting the Nation in Japan, Korea, China, Malaysia, Fiji, Turkey and the United States*. Stanford, California, Stanford University Press, 106-131.
- GUAN FANG. 1988. *Manhua xibozu* [A Discourse on the Sibe]. Shenyang, Liaoning minzu chubanshe.
- GYÁNI GÁBOR. 2007. *Relatív történelem*. Budapest, Typotex.
- HAN QIKUN. 2004. Hashihuli jiazhu wanli xunqin ji [Records of the search, embracing ten thousand li, for the kinship of the Hashihuli clan]. In HAN QIKUN (ed.) *Xibozu wenxuan*, 11-20.
- HE LING – TONG KELI. 2011. Qingdai qianqi xibozu [The Sibe Nationality in the Pre-Qing Era]. In HE LING (ed.) *Xibozu lishi yu wenhua*. Wulumuqi, Xinjiang Renmin Chubanshe, 60-89.
- JI QING. 2004. *Qingxi Xibo* [Sibe Bonds]. Liaoning, Liaoning Renmin Chubanshe.
- KARA GYÖRGY (szerk.) 1998. *Mongol-magyar kéziszótár*. Budapest, Terebess Kiadó.
- KEIGHTLEY, DAVID N. 1999. The Shang: China's First Historical Dynasty. In LOEWE, MICHAEL – SHAUGHNESSY, EDWARD L. (eds.) *The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of the Civilization to 221 B. C.* New York, Cambridge University Press, 232-291.
- LI QINPU – LI XIANGDONG. 2005. Xibo Jia Miao diyu wenhua de kaocha [A Geographical and Cultural Exploration of the Sibe Ancestral Temple]. In YONG ZHIJIAN – GUO ERYUAN (eds.) *Xibozu yanjiu wenji*. Wulumuqi, Xinjiang Renmin Chubanshe, 40-113.
- LI YUNXIA. 2011. Xibo Jia Miao – Taipingsi de lishi bianqian [The Sibe Ancestral Temple – The Story of the Taiping Temple]. In *Manzu yanjiu*, (1), 70-79.
- LIPTÁK, L'UBOMÍR. 2000. *Száz évnél hosszabb évszázad*. Pozsony, Kalligram.
- MAJER ZSUZSA – TELEKI KRISZTINA. 2010. Mongol-tibeti hálaadó áldozat (Danrang) a haragvó istenségeknek. In BIRTALAN ÁGNES – KELÉNYI BÉLA – SZILÁGYI ZSOLT (szerk.): *Védelmeszű istenségek és démonok Mongóliában és Tibetben*. Budapest, L'Harmattan, 39-62.

- MULLANEY, THOMAS S. 2011. *Coming to Terms with the Nation. Ethnic Classification in Modern China*. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.
- NA QIMING – HAN QIKUN (eds.) 2010. *Zhongguo xiboren [The Chinese Sibe People]*. Shenyang, Liaoning Minzu Chubanshe.
- POROSZ TIBOR (ford.). 2001. *Lótusz szútra*. Budapest, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó.
- POZDNEYEV, ALEKSEI M. 1978. *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Bloomington, Indiana, The Mongolia Society.
- P. SZABÓ SÁNDOR. 2003. *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete [Chinese Norms and the Veneration of Parents]*. [Budapest], Kossuth Kiadó.
- RAWSKI, EVELYN SAKAKIDA. 1998. *The Last Emperors. A Social History of Qing Imperial Institutions*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
- RUEGG, D. SEYFORTH. 1973. On Translating the Buddhist Canon. In *Studies in Indo-Asian Art and Culture*, (3), 243-261.
- SÁRKÖZI ILDIKÓ GYÖNGYVÉR. 2016. *A mártírium homályából. Sibe ősök és hősök a nemzetépítés oltárán*. (Doktori disszertáció). Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Néprajz- és Kulturális Antropológia Tudományok Program.
- SHENYANG SHI MINWEI MINZU ZHI BIANZUAN BANGONGSHI (ed.) 1988. *Shenyang xibozu zhi [The Chronicle of the Sibe in Shenyang]*. Shenyang, Liaoning Minzu Chubanshe.
- SHENYANG SHI RENMIN ZHENGFU DIFANG ZHI BANGONGSHI (ed.) 2010. *Shenyang xian zhi [The Chronicle of Shenyang County]*. Shenyang, Liaohai Chubanshe.
- WANG ZHONGHAN. 1980. *Shenyang xibozu jiamiao beiwen qianshi [An Overview of and Explanation to the Stele in the Sibe Ancestral Temple in Shenyang]*. Beijing, Zhonghua shuju.
- WU SHIMIN. 2006. *Zhongguo minzu lilun xinbian [New Edition on Chinese Ethnic Theory]*. Beijing, Zhongyang Minzu Daxue Chubanshe.
- WU YUANFENG. 2008. Qingchu xibozu juzhu quyü ji yu xianglin minzu de guanxi [The Dwelling Place of the Sibe Nationality and the Sibe's Relations with Neighbouring Nationalities in the Early Qing Era.]. In WU YUANFENG – ZHAO ZHIQIANG (eds.) *Xibozu lishi tanjiu*. Shenyang, Liaoning Minzu Chubanshe, 15-24.
- WU YUANFENG – ZHAO ZHIQIANG (eds.) 2008. Xibozu you ke'erqin mengguqi bianru manzhou ba qi shimo [The Complete Story of the Transfer of the Sibe Nationality from the Khorchin Mongol Banner to the Manchu Eight Banners]. In WU YUANFENG – ZHAO ZHIQIANG (eds.) *Xibozu lishi tanjiu*. Shenyang, Liaoning Minzu Chubanshe, 38-48.
- „XIBOZU JIANSHI” BIANXIEZU – „XIBOZU JIANSHI” XIUDINGBEN BIANXIEZU (eds.). 2008. *Xibozu jianshi [The Concise History of the Sibe Nationality]*. Beijing, Minzu Chubanshe.
- YAN YUNXIANG. 1996 *The Flow of Gifts: Reciprocity and Social Networks in a Chinese Village*. Stanford, California, Stanford University Press.
- ZHAO ZHIQIANG – WU YUANFENG. 2008a. Xibo Jia Miao beiwen kao [An Analysis of the Stele in the Sibe Ancestral Temple]. In WU YUANFENG – ZHAO ZHIQIANG (eds.) *Xibozu lishi tanjiu*. Shenyang, Liaoning Minzu Chubanshe, 157-173.

- ZHAO ZHIQIANG – WU YUANFENG. 2008b. Xibozu nanqian gaishu [Broad Outlines of the Southern Resettlement of the Sibe Nationality]. In WU YUANFENG – ZHAO ZHIQIANG (eds.) *Xibozu lishi tanjiu*. Shenyang, Liaoning Minzu Chubanshe, 49-57.
- ZHENG TIANTING – WU ZE – YANG ZHIJIU. 2000. *Zhongguo lishi dacidian: T-Z* [Comprehensive Dictionary of Chinese History: T-Z]. Shanghai, Shanghai Cishu Chubanshe, 2007-3845.
- ZHONGGUO KEXUEYUAN MINZU YANJIUSUO – XINJIANG SHAOSHU MINZU SHEHUI LISHI DIAOCHA ZUBIAN (eds.) 1963. *Xibozu jian shi jian zhi hebian* [Summary of the Concise History and Chronicle of the Sibe]. Beijing, Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo.

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politikatudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.